

KRIZE

Besedilo uprizoritve

Ljudje smo na tem planetu že skoraj 300 000 let; popolnoma razviti, popolnoma inteligentni, natanko takšni, kakršni smo danes. Približno 97 odstotkov tega časa so naši predniki živeli v relativnem skladju z Zemljinimi ekosistemi.

Šele z vzponom kapitalizma v zadnjih nekaj sto letih in zaradi osupljivega pospeška industrializacije od petdesetih let dvajsetega stoletja naprej se je to ravnovesje na globalni ravni začelo izgubljati.

Omenjeno človeško obdobje imenujemo antropocén, vendar ta kriza v resnici nima nič opraviti z ljudmi kot takimi. Povezana je s prevlado določenega gospodarskega sistema: sistema, ki se je poródil pred kratkim, ki se je na določenih koncih sveta razvil v določenem zgodovinskem obdobju in ki ga niso vse družbe usvojile v enaki meri. To ni antropocén, to je kapitalocén.

Kapitalizem je sistem, ki vedno več narave in človeškega dela posrka v tokokrog akumulacije. Deluje po preprosti, neposredni formuli: vzemi več, kot vrneš.

Industrijska revolucija – in z njo industrijska rast v Evropi – se ni pojavila iz nič. Odvisna je bila od dobrin, ki so jih proizvajali sužnji na zemlji, ukradeni koloniziranim ljudstvom, in ki so jih predelovali v tovarnah, polnih evropskih kmetov, prisilno razlaščenih zaradi bogataške prisvojitve skupnostne posesti. O vsem tem navadno razmišljamo kot o ločenih procesih, vendar so vsi del iste osnovne logike.

Razlastitev zaradi prisvojitve skupnostne posesti je bila proces notranje kolonizacije in kolonizacija je bila proces prisvojitve. Evropskim kmetom so odvzeli zemljo ravno tako kot ameriškim staroselcem. Tudi trgovina s sužnji ni nič drugega kot prisvojitvev in

kolonizacija teles – teles, ki so si jih, tako kot zemljo, prilastili s ciljem presežne akumulacije. In tudi njih so obravnavali kot lastnino.

Privlačna je misel, da bi te nasilne pojave zvedli na odklone v zgodovini kapitalizma. Vendar niso. So njegovi temelji. Rast se vedno zanaša na procese kolonizacije.

Vznik izjemne proizvodne zmožnosti, značilne za kapitalizem, je bil odvisen od ustvarjenja in vzdrževanja razmer umetnega pomanjkanja. Pomanjkanje in grožnja lakote sta bila motor kapitalistične rasti. Pomanjkanje je bilo umetno, ker je bilo virov pravzaprav dovolj: vsa zemlja in gozdovi in vode so ostali, kakršni so vedno bili, le dostop ljudi do njih so nenadoma omejili. Pomanjkanje je torej nastalo zaradi samega procesa akumulacije pri elitah. Nasilno ga je uveljavila država, ki je pobila kmete, kjerkoli so zbrali pogum, da so podrli pregrade, ki so jih odrezale od zemlje.

Prilastitev in kolonizacija sta bili nujen predpogoj za vzpon evropskega kapitalizma. Uničil je samooskrbna gospodarstva, ustvaril kup poceni dela in z generiranjem umetnega pomanjkanja zagnal motorje tekmovalne proizvodnje. A naj so bile te sile še tako mogočne, niso bile dovolj, da bi elitam docela omogočile akumulacijo. Treba je bilo še nekaj drugega – nekaj veliko subtilnejšega, a vendar enako nasilnega. Zgodnjim kapitalistom ni bilo treba le poiskati načinov, kako bi ljudi pripravili do tega, da bi delali zanje, morali so tudi spremeniti njihova prepričanja. Morali so spremeniti način, kako ljudje gledajo na živi svet. Kapitalizem je potreboval novo zgodbo o naravi.

Večino naše trisetisočletne zgodovine smo bili ljudje tesno povezani s preostalim živim svetom.

V zgodnjih družbah so bili ljudje zmožni navesti imena, lastnosti in značaj na stotine, če ne na tisoče rastlin, žuželk, drugih živali, rek, vzpetin in prsti, zelo podobno kakor danes poznamo obskurna dejstva o igralcih, slavni, politikih in blagovnih znamkah.

Zavedali so se, da je njihov obstoj odvisen od dobrobiti živečih sistemov, ki so jih obdajali, zato so bili zelo pozorni na to, kako ti sistemi delujejo.

Ljudi so imeli za neločljiv del preostale živeče skupnosti, v njej pa so po drugi strani videli bistvene značilnosti človeštva.

Živi svet – rastline in živali, hribi in gozdovi, reke in dež – je bil zanje čaren, poln duhov in božanske energije.

Take ideje je bilo treba poraziti, saj so bile nabite s subverzivno vsebino. Če je vse prežeto z duhom, potem ni Boga – in če ni Boga, potem ni duhovnika in ni kralja. V takšnem svetu se božanska pravica kraljev sesuje v prah.

Obstajala pa je še ena mogočna frakcija, ki je v teh idejah videla težavo: kapitalisti. Novonastali gospodarski sistem je zahteval nov odnos do zemlje, do prsti in do rud pod zemeljskim površjem: odnos, zgrajen na načelih posesti, izkoriščanja, poblagovljenja in vedno večje produktivnosti oziroma, v jeziku tistega časa, »izboljšanja«. Toda da bi nekaj lahko posedoval in izkoriščal, moraš to najprej videti kot objekt. V svetu, v katerem je bilo vse živo in je utripalo od duha in volje, v katerem so bila vsa bitja samostojni subjekti, je bilo tovrstno posestniško izkoriščanje – z drugimi besedami lastnina – etično nedoumljivo.

Descartes je trdil, da so ljudje sestavljeni iz dveh ločenih delov: nesnovnega duha in snovnega telesa. Telo je – enako kakor narava – surova snov, delovalo pa naj bi kot stroj.

Descartesu je uspelo ne le to, da je duha ločil od telesa, temveč tudi, da je med obema vzpostavil hierarhično razmerje. Prav tako kakor naj bi vladajoči razred z namenom, da bi bila produktivna, obvladoval in nadzoroval naravo, bi moral duh iz istega razloga obvladovati telo. V 17. stoletju so Descartesove poglede uporabili za vzvod, s katerim so podjarmili telo, premagali njegove strasti in želje in mu vsilili ustaljen, produktiven red. Na vsako nagnjenje k rádosti, igri, spontanosti – telesno občutenim užitkom – so gledali kot na potencialno nemoralno. Te ideje so se v 18. stoletju zlile v sistem izrecnih vrednot: brezdelje je greh, čas je denar. V kalvinistični teologiji, ki je bila tisti čas v zahodnem krščanstvu priljubljena, je profit postal znak moralnega uspeha – dokáz odrešénja. Da bi kar najbolj povečali profit, so ljudi spodbujali, naj svoje življenje

organizirajo okrog produktivnosti. Tiste, ki so v produktivnostni tekmi zaostali in zdrsnili v revščino, so zaznamovali s stigmo greha. Revščino so iz posledice razlastitve prekvalificirali v znak osebnega moralnega neuspeha.

V 19. stoletju so tovarne razvile urnike in tekoči trak, da bi tako iz vsakega delavca iztisnile kar največ. Zgodnje 20. stoletje nam je prineslo taylorizem, ki je vsak najmanjši gib delavčevega telesa zvedel na najučinkovitejši mogoč premik. Delo so postopoma ločili od pomena, užitka, talenta in veščine. Tako produktivistično vedênje, ki ga povezujemo s homo economicusom, ni nič naravnega ali prirojenega. To bitje je rezultat petih stoletij kulturnega reprogramiranja.

Zaradi Descartesove teorije telesa je bilo o človeškem delu mogoče premišljati kot o nečem, kar je mogoče ločiti od sebstva, abstrahirati in menjati na trgu – prav tako kakor naravo. Kakor zemlja in narava je tudi delo postalo zgolj blago, česar si še stoletje prej nikakor ne bi bilo mogoče zamisliti. Tudi na begunce, ki jih je ustvarila bogataška prisvojitve skupnostne zemlje, niso več gledali kot na subjekte s pravicami, temveč kot na gmoto dela, ki jo je treba v imenu kapitalistične rasti disciplinirati in nadzorovati.

Kolonizacija je, v svojem bistvu, proces popredmetenja.

Sama predstava o »okolju« – tisti stvári, za katero naj bi nas moralo skrbeti – predpostavlja, da živi svet ni nič drugega kot nedejavna škatla, tisto, kar je okrog, kulisa, pred katero se odigrava človekova zgodba.

Nič čudnega ni, da se na nenehno naraščajočo statistiko o krizi množičnega izumiranja odzivamo tako brezbrizno. Na ljudi gledamo kot na nekaj temeljno ločenega od preostanka živeče skupnosti. Druge vrste so tam zunaj, v okolju. Ni jih tukaj; niso del nas. Konec koncev je to osrednje načelo kapitalizma: da svet ni zares živ, zagotovo pa ni naš bližnji, temveč bolj kone reč, ki jo lahko izkoristimo in zavrzemo – in to z večino ljudi vred. Vse od svojih pránačêl naprej je kapitalizem v vojni z življenjem samim.

V kapitalizmu ni dovolj ustvarjati enakomeren dobiček. Cilj je ta dobiček znova vložiti, razširiti proizvodni proces in ustvariti še več dobička kot leto poprej. Vse, kar šteje, je rast.

Podjetja so tako pod ogromnim pritiskom, naj naredijo vse, kar morejo, da bodo rasla. Sicer se bodo vlagatelji umaknili in družba bo propadla. Izbira je zapečatená: rásti ali umri.

Svetovno gospodarstvo ponavadi zraste za okoli 3 odstotke na leto.

Vzemimo svetovno gospodarstvo leta 2000 in ga povečajmo za običajno stopnjo 3 odstotke na leto. Celó ob tem skromno zvenečem povečanju se bo gospodarstvo podvojilo na vsakih 23 let, kar pomeni, da se bo početrilo še pred sredino stoletja, manj kot v času enega človeškega življenja. In če bomo še naprej rasli po enaki stopnji, bo gospodarstvo do konca stoletja dvajsetkrat večje – izdelali bomo še dvajsetkrat več, kot smo na začetku stoletja.

Danes vrednost svetovnega gospodarstva znaša več kot 80 bilijonov dolarjev, torej mora kapital za ohranitev sprejemljive stopnje rasti najti odvóde za nove naložbe v vrednosti dodatnih 2,5 (dve celi pet) bilijona dolarjev. To je obseg celotnega britanskega gospodarstva – enega največjih v svetu. Prihodnje leto moramo vsemu, kar že počnemo, dodati ekvivalént celotnemu britanskemu gospodarstvu, in potlej naslednje leto še več in tako naprej. Kje naj táko rast sploh najdemo? Pritiski postajajo ogromni. To je tisto, kar žene farmacevtske koncerne, odgovorne za opioidno krizo v ZDA; govedorejske družbe, ki požigajo Amazonijo; naftne družbe, ki financirajo zanikanje podnebnih sprememb; vsa maloprodajna podjetja, ki vdirajo v naša življenja z vedno bolj sofisticiranimi oglaševalskimi tehnikami, da bi le kupili stvari, ki jih v resnici nočemo. To niso »gnila jabolka« – ubogajo le železni zakon kapitala.

Stopnja revščine je danes višja, realne mezde pa so nižje, kot so bile pred štiridesetimi leti.

Leta 1965 so generalni direktorji zaslužili približno dvajsetkrat več kot povprečni zaposleni. Danes zaslužijo povprečno tristokrat več. Leta 2017 je Steve Easterbrook, generalni direktor MacDonlad'sa, zaslužil 21,7 (enaindvajset celih sedem) milijona dolarjev, povprečni delavec pa za poln delovni čas 7017 dolarjev. To je razmerje 3100 proti ena. Z drugimi besedami: povprečni zaposleni pri MacDonald'su bi moral delati 3100 let – sleherni dan vse od začetkov stare Grčije do danes –, da bi zaslužil toliko, kolikor je Steve Easterbrook prejel z eno letno plačo.

Raziskave ugotavljajo, da so družbe z neenakomerno porazdeljenimi dohodki manj srečne. Neenakost ustvari občutek nepravičnosti; najeda družbeno zaupanje, kohezijo in solidarnost. Ljudje, ki živijo v neenakih družbah, so navadno bolj frustrirani, tesnobni, negotovi in nezadovoljni s svojimi življenji. Zanje je značilna višja stopnja depresivnosti in odvisnosti.

Zaradi neenakosti se ljudem zdi, da materialne dobrine, ki jih imajo, niso dovolj dobre. Nenehno hočemo več, pa ne zato, ker bi to potrebovali, ampak zato, ker bi radi dohajali druge. Več kot imajo naši prijatelji in sosede, bolj se nam zdi, da moramo toliko imeti tudi mi.

Vsak dan smo izpostavljeni na tisoče oglasom in z vsakim letom, ki gre mimo, ti oglasi postajajo zahrbtnejši. To je napad na našo zavest – kolonizacija ne le naših javnih prostorov, temveč tudi naših misli. In deluje. Raziskave razkrivajo, da imajo izdatki za oglaševanje neposreden in zelo pomenljiv učinek na materialno porabo. Večji kot je strošek, večja je poraba. In v tem hipu se svetovni strošek za oglaševanje hitro zvišuje: s 400 milijard dolarjev leta 2010 na 560 leta 2019, zaradi česar to postaja ena največjih gospodarskih panog na svetu.

Ko imamo pred očmi take podatke, postane jasno, da rastizem ni nič drugega kot ideologija – ideologija, ki koristi peščici, in to na račun naše skupne prihodnosti. Čeprav so posledice za naš živeči planet smrtonosne, nas vse silijo, da stopimo na plin in pospešimo rast, in to samo zato, da bi bogate elite še bolj obogatele. Z vidika človeškega življenja je to očitna krivica. Z vidika ekologije pa je še huje – je prava norost.

Tisti, ki vztrajajo pri tem, da je eksponentna rast potrebna, da bi izboljšali človeška življenja, nas silijo izbirati med dvema slabima možnostma. Odločati se moramo med človekovo blaginjo ali ekološko stabilnostjo – kar je nemogoča izbira, s katero se noče soočiti nihče. Toda ko uvidimo, kako deluje neenakost, izbira nenadoma postane veliko lažja: med življenjem v pravičnejši družbi na eni strani in tveganjem za ekološko katastrofo na drugi. Večina ljudi pri odločitvi ne bi imela težav.

To nam okoljsko krizo, v kateri smo, pomaga videti v novi luči. Težava ni v »človeški naravi«. Težava je, da imamo politični sistem, ki peščici omogoča sabotiranje naše skupne prihodnosti zaradi lastne koristi. Kako je to mogoče?

Konec koncev nas večina živi v demokracijah – zakajso torej politične odločitve v resničnem življenju tako drugačne od tega, kar predvideva eksperiment Harvard–Yale?

Leta 2014 je ekipa znanstvenikov z univerz Harvard in Yale objavila izsledke raziskave o tem, kako se ljudje odločajo o naravi. Zanimalo jih je, ali se bodo odločili omejene vire deliti s prihodnjimi generacijami. Težava pri prihodnjih generacijah je namreč, da glede na nas ne morejo ravnati vzajemno. Če se odpovemo takojšnjemu denarnemu dobičku, da bi ekosistem ohranili za vnuke, nam ti usluge ne bodo mogli vrniti – zato s takšnim deljenjem pridobimo bore malo. Glede na to ekonomisti pričakujejo, da se bodo ljudje odločali »racionalno« in vire v sedanosti izčrpali, prihodnjim generacijam pa ne bodo zapustili nič. Vendar se je izkazalo, da se v resnici ne vedejo tako. Ekipa Harvard-Yale je ljudi razdelila v skupine in vsaki dala na voljo delež skupnih sredstev, ki naj bi jih upravljali več generacij. Ugotovili so, da v povprečju 68 odstotkov posameznikov svoje vire izrablja trajnostno in vzame le toliko, za kolikor se lahko bazen virov obnovi, morebitni dobiček pa žrtvuje v dobro prihodnjih generacij. Z drugimi besedami: večina ljudi ravna natanko v nasprotju s tem, kar predvideva ekonomska teorija. Težava pa je, da se je preostalih 32 odstotkov zaradi hitrega dobička odločilo svoj delež virov unovčiti. Sčasoma je ta sebična manjšina kolektivni bazen osiromašila, tako da je imela vsaka naslednja generacija manjšo zalogo virov. Izgube so se hitro nakopičile: do četrte generacije so bili viri povsem izčrpani in za prihodnje rodove ni

ostalo nič več – kar je osupljiv vzorec propadanja, zelo podoben temu, kar se danes dogaja z našim planetom. Toda ko so skupine prosili, naj odločitve sprejemajo kolektivno, po načelu neposredne demokracije, se je zgodilo nekaj izrednega. 68 odstotkov je prevladalo nad sebično manjšino in njene razdiralne težnje obdržalo pod nadzorom. Pravzaprav je demokratično odločanje tudi sebične opogumilo, da so glasovali za bolj trajnostne možnosti, saj so ugotovili, da so vsi skupaj v enakem položaju. Vedno znova so znanstveniki ugotovili, da v demokratičnih razmerah ljudje vire za prihodnje generacije ohranijo neokrnjeno delujoče, in to za nedoločen čas.

Naše »demokracije« pravzaprav sploh niso hudo demokratične. Hkrati s tem, ko je porazdelitev prihodka postajala vedno bolj neenaka, se je gospodarska moč najbogatejših neposredno prevajala v večjo politično moč. Elitam je uspelo, da so zavzele naše demokratične sisteme.

V Britaniji tri družbe nadzorujejo več kot 70 odstotkov časopisnega trga. V ZDA ima šest družb pod nadzorom 90 odstotkov vseh medijev. V teh razmerah se je tako rekoč nemogoče zares, demokratično, pogovarjati o gospodarstvu.

Že dolgo nas prepričujejo, da sta kapitalizem in demokracija dve plati iste medalje. V resnici pa je prav mogoče, da sta drug z drugim nekompatibilna. Obsedenost kapitala z nenehno rastjo na račun živega sveta je v nasprotju z vrednotami trajnosti, ki jih goji večina od nas. Ko se ljudje lahko izrečejo o gospodarstvu, se nazadnje odločijo za upravljanje po načelih dinamičnega ravnovesja, ki deluje v nasprotju z imperativom rasti. Z drugimi besedami: kapitalizem teži k protidemokratičnosti, demokracija pa k protikapitalizmu.

Vzpon kapitalizma v 16. in 17. stoletju se ni pojavil iz nič. Potreboval je nasilje in razlastitev in zaslužnjenje; še bolj od tega pa je potreboval novo zgodbo o naravi. Potreboval je to, da bi ljudje naravo prvič zagledali kot nekaj v temelju ločenega od sebe. Ko to enkrat dojamemo, postane jasno, da je boj, ki nas čaka, več kot le boj za ta ali óni način gospodarstva. Je boj za sámo našo teorijo obstôja. Zahteva ne le dekolonizacijo zemlje in gozdov in ljudstev, temveč našega razmišljanja. Da bi se podali

na to potovanje, potrebujemo nove izvire upanja, nove vire možnosti – nove vizije, kako bi stvari lahko bile drugačne.

Vsak proces dekolonizacije se mora začeti s procesom razpredmetenja.

Staroselski filozofi nas učijo, da se moramo znova naučiti nase gledati kot na del širše skupnosti živih bitij.

Za Ačuarje – amazonsko staroselsko skupnost – pragozd ni le vir živeža. Je tudi območje, prepolno tesnih povezav in sorodstvenih vezi. Mamljivo bi bilo vse to odmisлити zgolj kot slikovito metaforo. Vendar ni. Enako kakor vemo, da je ohranjanje dobrih odnosov s partnerji, otroki, pridobljenim sorodstvom in sosedi bistveno za ohranitev varnega in srečnega življenja, tudi Ačuarji vedó, da je njihov obstoj odvisen od ohranjanja dobrih odnosov z vrvečo skupnostjo nečloveških (ali več-kot-človeških) oseb, s katerimi si delijo gozd. Vedó, da so bistveno soodvisni; da bi bili brez njih nič – da ne bi obstajali.

Čevongi – staroselci v tropskem deževnem gozdu na Malajskem polotoku – menijo, da vsa bitja vzraščajo iz iste moralne zavesti. Lahko da se veverice in ovijalke in ljudje na videz zdijo povsem različni, toda pod to zunanjščino so navsezadnje vsi del istega moralnega bitja. Zato so vsi odgovorni za gladko delovanje širšega, kolektivnega ekosistema in ohranjanje tesne medsebojne odvisnosti, iz katere je stkana mreža življenja. Čebele so odgovorne za človekovo dobrobit, prav tako kot je človek odgovoren za dobrobit čebel.

Številne staroselske skupnosti preprosto ne morejo potegniti črte med ljudmi in »naravo«, kar mi, ki živimo v kapitalističnih družbah, počnemo tako rutinsko. Zanje bi bilo takšno ločevanje povsem nesmiselno, celo moralno oporečno, skoraj že nasilno. Bilo bi, kot da bi ena skupina ljudi zaničala človeškost druge skupine in ji na podlagi rasizma skušala odreči pravice – prav kakor so nekoč počeli Evropejci, da so upravičili kolonizacijo in suženjstvo. Bilo bi kot žalitev pravega načina življenja, ki zahteva razumevanje medsebojne odvisnosti.

Jasno je, da te skupnosti črpajo iz ekosistema, ki jih obdaja. Ribarijo, lovijo, gojijo sadovnjake, toda ko se česa takega lotijo, tega ne počnejo v duhu črpanja, temveč izmenjave. Gre za vzajemnost. Moralni kod, ki se ga držijo, ni to, da nikoli ne bi smeli ničesar vzeti (to bi vodilo v hitro smrt), temveč da nikoli ne bi smeli vzeti več, kot je drugi volján ali zmožen dati – z drugimi besedami: nikoli več, kot lahko ekosistem obnovi. In poskrbeti moraš, da v zameno vedno nekaj vrneš in se po svojih močeh potrudiš, da bi ekosisteme, od katerih si odvisen, obogatil, ne pa jih osiromašil.

To terja veliko truda. Zahteva poslušanje, empatijo, dialog.

Koliko bogatejša bi bila naša izkušnja živečega sveta, če bi ga imeli za utripajočega od volje in družbenosti. Kdo vse tam živi? Kakšni so? Kakšne so njihove izkušnje? Kaj bomo drug drugemu rekli?

Vsa ta bitja doživljajo svet po svoje, s svojim lastnim čutilnim aparatom, se s svetom sporazumevajo in se nanj odzivajo z lastno vrsto inteligence.

Kljub temu da se to zdi nekako očitno, na to vse preveč zlahka pozabimo – zlasti če živimo v mestih, kjer se ljudje redko, če sploh kdaj, srečajo z drugimi vrstami, ki bi predstavljale kaj drugega kot okras. Celo na podeželju, na kmetijah, divje vrste pogosto obravnavajo zgolj kot nadlogo, ki jo je treba, če je le mogoče, iztrebiti. V takšnih kontekstih zlahka zdrsnemo v razmišljanje, da so druga bitja objekti in ne subjekti – kadar o njih sploh razmišljamo. Morda podzavestno potlačimo resnico, ki jo sicer nekje globoko v sebi poznamo, kajti če bi si dovolili razmišljati o dejstvu, da je naš gospodarski sistem odvisen od sistematičnega izkoriščanja drugih živih bitij, tega ne bi mógli prenesti.

Naše črevesje, kožo in druge organe naseljujejo bilijoni mikrobnih bitij – in od teh bitjec je pravzaprav odvisen naš obstoj. Črevesne bakterije so nujne za prebavo, saj razgrajujejo hrano in jo spreminjajo v hranila, ki jih lahko uporabimo. Pomagajo nam uravnavati naše imunske odzive. Bistvene so celo za zdravo delovanje možganov, saj aktivirajo živčne poti in signalne mehanizme živčevja, ki nam pomagajo obvladovati stres, preprečevati tesnoba in depresijo in ohranjajo duševno zdravje.

Če bi preštevali vse celice, ki sestavljajo naše telo, bi videli, da jih več pripada drugim življenjskim oblikam kakor »nam« kot takim. Dovolimo si dojeti to dejstvo, pa bo na glavo postavilo način, kako razmišljamo o sebi. Kaj pa je konec koncev sebstvo, če ga ne moremo takoj zlahka ločiti od bilijonov drugih bitij, s katerimi živimo, s katerimi soupravljamo svoja telesna in duševna stanja in brez katerih ne moremo preživeti? Zaradi teh ugotovitev le še stežka trdimo, da je neko bitje samozadostno, ali celo, da lahko označimo, kje se konča in kje se začne drugo.

Ko vidimo drevo, o njem navadno razmišljamo kot o posamezni enoti – tako kakor o sebi razmišljamo kot o posameznikih. Vendar ni tako preprosto.

Drevesa so odvisna od določene vrste gliv v prsti: lasnato tanke strukture, ki se imenujejo hife, se prepletajo s celicami v drevesnih koreninah in tvorijo mikorizo. Glivam koristi, da prejmejo sladkor, ki ga rastline proizvajajo s fotosintezo, drevesom pa koristi, da dobijo elemente, kot sta fosfor in dušik, ki jih sama ne morejo proizvesti, vendar brez njih ne morejo preživeti.

Toda ta vzajemnost ni omejena le na ti dve strani, vpeti v ta starodavni odnos. Nevidne mreže gliv med seboj povezujejo korenine številnih dreves, včasih tudi na velikih razdaljah, in tako tvorijo podzemni spleť, ki omogoča sporazumevanje in celo izmenjavo energije, hranil in zdravilnih snovi.

Drevesa sodelujejo. Se sporazumevajo. Si med seboj delijo, kar imajo. In to ne le v okviru svoje vrste, temveč prestopajo razmejitve med njimi. Pa ne samo drevesa; zdaj vemo, da so razen peščice vrst v enakem odnosu z mikorizo vse rastline. Prav tako kot pri naših črevesnih bakterijah tudi to spoznanje kljubuje načinu, kako razmišljamo o medvrstnih razmejitvah. Je drevo res posameznik? Ali ga v resnici lahko dojemamo kot posamezno enoto? Ali pa je le en vidik širšega, večvrstnega organizma?

Te izredne medodvisnosti – dreves, gliv, ljudi in bakterij – so samo skrajni vrh ledene gore. Ekologi jih najdevalo dobesedno povsod. Niti enega samega ekosistema na svetu ni, v katerem vrste ne bi bogatile druga druge.

Naš planet je en sam velikanski sistem povezanih vzajemnosti.

Kako razmišljati o sodelovalnem preživetju, pa nam ne povedó ne zgodbe o napredku ne tiste o propadu.

Industrijska preobrazba se je pokazala kot mehurček obetov, ki so jim sledili izgubljeni viri preživetja in poškodovane krajine. Pa vendar: če zgodbo končamo s propadom, opustimo vsak up – ali pa pozornost usmerimo k drugim prizoriščem obetov in propada, obetov in propada.

Kako živeti kljub ekonomskemu in ekološkemu propadanju?

V novicah vsak dan poslušamo o prekarnosti. Ljudje izgubljajo službe ali se jezijo, ker jih nikoli niso imeli. Gorile in rečne pliskavke so na robu izumrtja. Naraščajoča morja zalivajo celotne tihomorske otoke. Ampak takšno prekarnost si večino časa predstavljamo kot izjemo v delovanju sveta.

To je tisto, kar »izpade« iz sistema.

Kaj pa če je prekarnost stanje našega časa? Kaj če je naš čas zrel za občutenje prekarnosti?

Prekarnost je stanje ranljivosti.

Nimamo nadzora, niti nad sabo ne. Ne moremo se zanesti na trdno skupnost, vrženi smo v spremenljive razporeditve, ki nas spreminjajo, enako kakor druge okoli nas. Ne moremo se zanesti na status quo; vse je pretočno, z našo sposobnostjo preživetja vred. Prekarni svet je svet brez teleologije. Negotovost, nenačrtovana narava časa, je strašljiva.

Ampak če razmišljamo z vidika prekarnosti, postane očitno, da tudi negotovost omogoča življenje. Edini razlog, da je vse to slišati čudno, je, da je večina od nas zrasla

ob sanjah o modernizaciji in napredku. Ti okvirji odbirajo tiste dele sedanjosti, ki bi lahko vodili k prihodnosti. Ostali so nepomembni; »izpadejo« iz zgodovine.

V zgodbi o propadanju ni prostora za ostanke, za nič, kar bi ušlo napredku. Napredek ima nadzor nad nami celo v pripovedih o propadanju.

Dobra plat upoštevanja prekarnosti je nenehen opomin na to, da je preživetje odvisno od prilagajanja novim okoliščinam.

Kaj pa je preživetje? V priljubljenih zahodnih fantazijah gre pri preživetju predvsem za to, da se rešiš, tako da z bojem premagaš druge. »Preživetje« v televizijskih šovih ali zgodbah o drugih planetih je sinonim za osvajanje in širjenje. Izraza ne bomo uporabili v tem pomenu. Prosim, bodite dovtetni za drugačno uporabo. Da bi preživeli – in to velja za vse vrste –, je nujno za življenje primerno sodelovanje. Sodelovanje pa pomeni delovanje, ki presega različnosti, kar pripelje do kontaminacije. Če ne sodelujemo, pomremo.

Prekarnost je stanje, ko lastno ranljivost priznamo drugim. Da bi preživeli, potrebujemo pomoč, pomoč pa je vedno podpora drugega, bodisi namerna ali pa ne.

S pomočjo sodelovanj znotraj vrste ali med različnimi vrstami se spreminjamo. Stvari, ki so za življenje na Zemlji pomembne, se dogajajo s pomočjo teh preobrazb, ne zaradi niza odločitev samozadostnih posameznikov.

Človeška telesa zadobijo dokončno obliko že zgodaj v naših življenjih. Če ne pride do kakšne poškodbe, se po obliki ne bomo nikoli zelo razlikovali od tega, kakršni smo bili kot adolescênti. Ne morejo nam zrasti dodatni udi in obtičali smo s tistimi možgani, ki jih pač imamo. Glive pa v nasprotju s tem vse svoje življenje rastejo in spreminjajo obliko. Znamenite so po tem, da spreminjajo oblike glede na svoja srečanja in okolje. Številne so »potencialno nesmrtné«, kar pomeni, da sicer umrejo zaradi bolezni, poškodbe ali pomanjkanja virov, ne pa zaradi stárosti. Celó to drobno dejstvo nas lahko opozori, kako zelo naše misli o védnosti in bivanju kar predpostavijo določeno obliko življenja in starost. Redko si predstavljamo življenje brez takšnih omejitev, ko pa si ga,

zaidemo na področje čudežnega. Nekateri vidiki naših življenj so bolj primerljivi z nedoločljivostjo gliv. Naše vsakdanje navade so repetitivne, hkrati pa imajo odprt konec in se odzivajo na priložnosti in srečanja. Kaj pa če naša nedoločljiva življenjska oblika ne bi bila takšna kot naše telo, temveč bi privzela obliko naših premikov v času? Takšna nedoločljivost razširi naše pojmovanje človeškega življenja in nam pokaže, kako nas srečanja preoblikujejo. Ljudje in glive si delimo takšne tukaj-in-zdajšnje preobrazbe, ki jih povzročijo srečanja.

Ljudje in glive si delimo takšne tukaj-in-zdajšnje preobrazbe, ki jih povzročijo srečanja.

Prekarnost je tisti tukaj in zdaj, v katerem preteklosti morda ne vodijo v prihodnosti.

Motnja je sprememba v okoljskih razmerah, ki povzroči izrazito spremembo ekosistema.

Termin nas ne usmeri k stanju skladja pred motnjo. Motnje sledijo drugim motnjam.

Odločitev, kaj velja za motnjo, je vedno stvar zornega kota. Z vidika človeka je motnja, ki uniči mravljišče, zelo drugačna od tiste, ki z zemljo zravnava človeško mesto. Z vidika mravlje so zastavki drugačni.

Motnja lahko ekosisteme obnovi ali pa jih poruši.

Ali je motnja vzdržna ali nevzdržna, pa je vprašanje, na katero odgovori tisto, kar sledi: preoblikovanje razporeditev.

Motnja ni nikoli stvar zgolj »da« ali »ne«; nanaša se na odprt razpon motečih pojavov. Kje je črta, ki bi označevala, kaj je preveč? Pri motnji gre vedno za problem zornega kota, ta pa temelji na načinu življenja.

Prekarnost je tisti tukaj in zdaj, v katerem preteklosti morda ne vodijo v prihodnosti.